

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Дрозд Валентини Георгіївни на дисертацію Скічко Ірини Анатоліївни «Доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності»

Вивчення поданого Скічко І.А., дисертаційного дослідження, а також ознайомлення з її публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено достатній правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практичному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що дисертантка досягла поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, по яких оцінюються такі наукові праці.

Актуальність теми дослідження. Права і свободи людини і громадянина в загальноправовому розумінні, перш за все потребують системного забезпечення тими суб'єктами до кола повноважень котрих віднесено такі функції та обов'язки. В умовах широкомасштабного вторгнення російських загарбників на незалежні території України та спроби окупації відповідних територій держави, системним стало явище колабораційної діяльності.

Зміст і сутність такого кримінального правопорушення в загальноправовому розумінні полягає в прихованій інтеграції суб'єкта його вчинення до певного соціального простору в межах України й здійснення, згодом, низки дій, що спрямовані на публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Наведені обставини не залишають сумнівів в актуальності обраної теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення та аналіз наукової праці Скічко І.А. показує, що вона керується, враховує та виконує встановлені вимоги та рекомендації, які пред'являються до виконання дисертацій, використовує обрані методи та методики дослідження, пов'язуючи основні положення наукової роботи з напрацьованим теоретичним, нормативно-правовим та емпіричним матеріалом, аналізом адміністративного законодавства, використовуючи досягнення інших юридичних та суміжних наук.

Вивчення дисертації та публікацій здобувача показує його достатню наукову компетентність, здатність творчого визначення наукових завдань у галузі кримінального процесу та самостійного розв'язання їх з напрацюванням конкретних теоретичних і практичних пропозицій.

Мета роботи полягає в розробленні на підставі теоретичних положень і криміналістичної характеристики практичних рекомендацій щодо доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності

Для досягнення поставленої мети автором правильно визначено **наукові задачі**, зокрема: з'ясувати поняття та сутність колабораційної діяльності як протиправного явища; встановити способи підготовки, вчинення та приховання колабораційної діяльності; схарактеризувати осіб, які вчиняють колабораційну діяльність; висвітлити зміст інших елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності; дослідити етап виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності; виокремити типові слідчі ситуації, слідчі версії та сформулювати програми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування колабораційної діяльності; визначити особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності; з'ясувати особливості організації і тактики допиту, огляду, освідування, слідчого експерименту та пред'явлення для впізнання з метою збирання доказів за фактом

учинення злочинів, передбачених ст. 111-1 КК України; розглянути можливості використання спеціальних знань під час розслідування цих злочинів на початковому етапі.

Як вбачається, більшість поставлених завдань дисертантом виконано.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме: *Об'єкт дослідження* – злочинна діяльність, пов'язана з колабораційною діяльністю, правовідносини, що виникають у зв'язку з виявленням таких суспільно небезпечних діянь та їх досудовим розслідуванням. *Предмет дослідження* – доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Дисертант застосував прийнятну методологічну базу наукового пошуку. **Методи дослідження** обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета вивчення. Висновки, зроблені в роботі, належним чином аргументовані критичним аналізом чинного адміністративного законодавства, а також позиціями вчених з відповідного питання і власними узагальненнями дисертанта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації ґрунтується на Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, що затверджена постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21; відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України № 454/2020). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2022 року (протокол № 15).

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Як зазначено здобувачем, дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому здійснено

вперше надано криміналістичну характеристику доказуванню у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

На основі проведеного дослідження автором *вперше*: розроблено криміналістичне розуміння особи-колабораціоніста як громадянина України, віком від 14 до 80 років, що має спроможність продукувати певного роду та контексту інформацію, що за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності, а також може займати конкретну посаду, пов'язану з публічною чи науково-педагогічною (педагогічною) діяльністю; сформульовано криміналістичний зміст такого поняття як «колабораційна діяльність», котре розділяється на соціально-політичний, правовий і військовий зміст, що у синергії, за результатами реалізації (або ж замаху на неї) призводять до злочинного результату визначеного Кримінальним кодексом України та потребують не просто доказування, а взаємопов'язання між собою, установлення приналежності до конкретної особи, що їх вчинила та притягнення такої особи до кримінальної відповідальності; обґрунтовано зміст, сутність і алгоритм проведення огляду, обшуку й допиту у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності в обставинах коли особа-колабораціоніст перебуває на непідконтрольній Україні території, що в свою чергу зумовлює необхідність залучення додаткових сил і засобів із числа оперативних підрозділів, а також здобутків технологічного прогресу, до проведення відповідних слідчих (розшукових) дій; *удосконалено*: наукову концепцію, щодо розмежування криміналістичних методик здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, а також інших, супутніх протиправних посягань у сфері основ національної безпеки України; криміналістичні підходи щодо застосування концепту всебічної взаємодії в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, що полягає в налагодженні ефективної співпраці між слідчим, оперативними підрозділами, що отримують доручення на проведення слідчих (розшукових) дій, спеціалістами-криміналістами та судовими експертами, що проводять експертизи та відбирають необхідні зразки для їх проведення, а також слідчим суддею та, за наявності,

захисником; розуміння типологічного підходу до розв'язання завдань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, а також положень криміналістичної методики щодо програмування дій слідчого на початковому етапі такого процесу, як на підставі звернення відповідної особи із заявою про вчинення кримінального правопорушення, так і під час особистого виявлення поліцією колабораційного діяння вчиненого певною особою та звернення з мотивованим рапортом; *дістало подальший розвиток*: концептуальне розуміння злочинності в сфері основ національної безпеки України, відмежування від загального переліку відповідних кримінальних правопорушень колабораційної діяльності, як самостійного виду протиправного діяння, що дозволяє в подальшому формувати уявлення про типовість таких слідчих ситуацій і програмування дій слідчого з урахуванням слідчої (судової) практики убезпечуючи, таким чином, сторону обвинувачення і захисту від можливих неточностей і прогалин; криміналістичне уявлення про обстановку вчинення кримінального правопорушення колабораційної діяльності, що характеризується багатоманітністю форми способів його дослідження з точки зору як науки криміналістики так і положень Кримінального процесуального кодексу України, оскільки за різних обставин зміст і сутність цього криміналістичного поняття може наповнюватися різними структурними елементами, що в кінцевому результаті впливає на необхідність обрання слідчим певного типового інструментарію; позиція автора про необхідність ґрунтовного доопрацювання не лише положень КК України, а й кримінального процесуального законодавства й доповнення останнього додатковими нормами й положеннями щодо більш чіткого відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також уточнення змісту і сутності цього діяння з урахуванням визначених кваліфікуючих ознак.

І хоча зазначені вище позиції автора не беззаперечні, оскільки деякі потребують уточнення або подальшої розробки, про що буде вказано, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й пропозиції використовуються: для створення теоретико-методологічної бази удосконалення окремих елементів методики досудового розслідування колабораційної діяльності; у законодавчій діяльності, шляхом імплементації положень дисертаційного дослідження до Законів України та надання пропозицій до проектів Законів України у сфері протидії та запобіганню колабораційній діяльності; у науково-дослідній діяльності – для розширення меж теоретичного осмислення питань забезпечення здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності; у навчальному процесі – під час планування навчального процесу, можливої розробки спеціальних курсів, написання підручників, навчальних посібників, практикумів, оглядів статистики, різноманітних енциклопедичних видань та інших друкованих навчальних публікацій з питань методики досудового розслідування колабораційної діяльності; у практичній діяльності – для підвищення ефективності здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Результати дисертації пройшли належну **апробацію**. Ключові положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів і семінарів.

Науковий інтерес становлять, насамперед, положення праці, в яких дисертант:

- зауважив, що особою-колабораціоністом, за результатами проаналізованого слід уважати громадянина України, віком до 70 років, що має спроможність продукувати певного роду та контексту інформацію, що за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. Також, у залежності від форми вчинення

колабораційної діяльності, дана особа може бути посадовою, тобто очолювати певне окупаційне утворення;

- обґрунтував, що не всі елементи такої характеристики є важливими з точки зору кримінального права, проте кожна із них є суттєвою та складає механізм доказування крізь призму науки криміналістики та відповідних алгоритмів і механізмів здійснення досудового розслідування. Саме тому, що ці додаткові криміналістичні компоненти складають важливий пласт інформації та мають бути досліджені якомога більш широко та ґрунтовно, на нашу думку, інші елементи криміналістичної характеристики колабораційної діяльності належить розглянути на рівні окремого підрозділу. До елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, які мають важливе значення для формування основ методики розслідування цих злочинів, безумовно, належить обстановка вчинення злочину;

- довів, що видами колабораційної діяльності є ті форми та способи вчинення відповідного діяння, що спрямовані, з урахуванням кінцевої мети на досягнення злочинного результату. Водночас, розглянуто позицію низки дослідників про те, що колабораційна діяльність є добровільна та примусова, а її форми можуть виражатися військових, економічних, культурних, адміністративних, індивідуально-політичних сферах буття соціуму. Проаналізовані матеріали показали, що питання колабораційної діяльності, як типу соціальної поведінки та вид злочинної діяльності наразі досліджені недостатньо, це зокрема пов'язано з нещодавнім унесенням відповідного діяння до переліку кримінально караних, що дає підстави для подальшого аналізу процесу правозастосування окремих теоретичних категорій крізь призму слідчої та судової практик;

- підкреслив, що колабораціонізм, як вид злочинної діяльності має приналежність до категорії злочинів проти основ національної безпеки України та має змістом співпрацю в формі сприяння відповідної особи чи групи осіб, які проживають на території держави, із тими особами, що протиправним й протизаконним способом здійснюють спроби її окупації. Звертається увага на те,

що колабораціонізм і пособництво в окупації не є тотожними поняттям, оскільки вони мають різну злочинну мету та особливості конструкції складу кримінального правопорушення, водночас, крізь призму процедури доказування, схожість елементів і певних особливостей діянь, як і їх відмінність, можливо встановити шляхом окреслення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Ці та інші позиції автора свідчать про теоретичну й практичну цінність дисертації та дають підстави позитивно оцінити наукову працю Скічко І.А.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Скічко Ірини Анатоліївни, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1) у підрозділі 2.2. «Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності» автор аналізує відповідний матеріал та стверджує, що найбільш важливим, є виокремлення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, котрих існує багато видів. Так, під час необхідності опрацювання значної кількості інформації чи даних, що містяться на певних носіях чи в публічному просторі, слідчому доречно буде взаємодіяти із підрозділами кримінального аналізу, водночас, коли така інформація міститься на закритих джерелах (серверах, сайтах тощо) неможливим буде здобуття цієї інформації без залучення оперативників кіберполіції.

Водночас, формування системи суб'єктів взаємодії процесу доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності суттєво позитивно вплинуло б на формування практичної складової дисертації й уможливило б надання методичних рекомендацій, щодо задіяння тих чи інших оперативних підрозділів за їх цільовим призначенням, що суттєво ефективізувало б досудове розслідування. Також на нашу думку, доречним є приділення більшої уваги щодо опрацювання інформації в публічному просторі саме шляхом використання методології протоколу «Берклі»;

2) предметом розгляду в підрозділі 1.1. є поняття та сутність колабораційної діяльності. Автором встановлено, що колабораціонізм, як вид злочинної діяльності має приналежність до категорії злочинів проти основ національної безпеки України та має змістом співпрацю в формі сприяння відповідної особи чи групи осіб, які проживають на території держави, із тими особами, що протиправним й протизаконним способом здійснюють спроби її окупації. Звертається увага на те, що колабораціонізм і пособництво в окупації не є тотожними поняттям, оскільки вони мають різну злочинну мету та особливості конструкції складу кримінального правопорушення, водночас, крізь призму процедури доказування, схожість елементів і певних особливостей діянь, як і їх відмінність, можливо встановити шляхом окреслення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Водночас, на мою думку, більш ґрунтовно та комплексно, дана позиція виглядала б із застосуванням методу періодизації (поділивши відповідні підходи до розуміння поняття колабораційної діяльності та рис, що відмежовують його від інших, тотожних, на історичні проміжки (декілька відрізків утворених за принципом сукупності рис);

3) у висновках, узагальнюючи позиції щодо опрацьованого поняття колабораційної діяльності авторка стверджує, що нею «Доведено, що в умовах відбиття збройної агресії та широкого використання росією осіб, шляхом залучення їх до колабораційної діяльності, що підриває соціум із середини надважливим є формування уявлення про особу-колабораціоніста, з метою напрацювання основних криміналістичних і кримінальних процесуальних алгоритмів і методик, що покликані вдосконалити відповідний кримінальний процес».

Водночас, на нашу думку, відповідний погляд міг бути розкритий у окремому підрозділі, оскільки особливості доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності в умовах дії правового режиму воєнного стану станом на сьогоднішні соціально-правовий стан держави є надзвичайно актуальними. Відповідно в даному розділі доцільно було б

приділити увагу законодавчим змінам, що сприяли б у цілому боротьбі із колабораційною діяльністю.

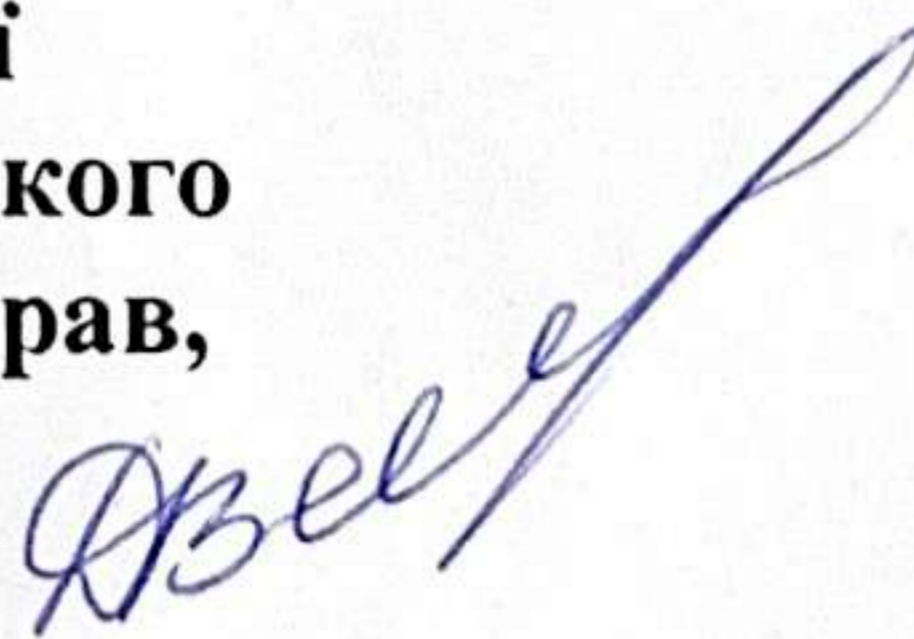
Проте, висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань праці, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом вивчення. Вони є дискусійними за суттю та сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Загальний висновок. Оцінюючи роботу в цілому, можна констатувати, що її позитивні моменти переважають висловлені критичні зауваження. Робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною автором особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить науково обґрунтовані теоретичні результати й наукові положення, а також характеризується єдністю змісту, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній.

На підставі викладеного вважаю, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій, робота Скічко Ірини Анатоліївни на тему «Доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності», відповідає вимогам, що висуваються до такого типу робіт, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» за результатами публічного захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Офіційний опонент:

**провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії публічної
безпеки громад факультету № 2 Донецького
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

Валентина ДРОЗД

Підпис В. Дрозд засвідчую.
Т.в.о. начальника
ВДСД ДонДУВС

Наталя ХОЗЛУ